

михаїло
фстр фвеєрха

ЧОРНО-
КНИЖНИК
ІЗ
ЗУБІВКИ

МИХАЙЛО ОСТРОВЕРХА

ЧОРНОКНИЖНИК ІЗ ЗУБІВКИ

ХВИЛЬОВИЙ І ХВИЛЬОВІЗМ

Накладом автора

НЮ ЙОРК

1955

Обкладинка роботи Миколи Бутовича

Printed by „Dnipro”, 77 St. Marks Place, New York, N. Y.

ВСТУП

Українська людина — добра. За-багато в неї серця. Доброго і — буває ж! — злого серця.

Українська людина — мріє. Мріє вона про всяке. А всі її мрії на серці сперті.

Є мрії добрі, конструктивні, хай — проти ж зла! — і бунтівничі. Бувають же мрії деструктивні, шкідливі та й — проти здорових і моральних основ! — бунтівничі.

Погано воно, коли в ці деструктивні мрії поринає їй ота українська людина з духового нашого світу — мистець, письменник.

Зовсім погано діється, коли така наша людина починає ці свої деструктивні мрії, сперши їх на ідеольгічно-політично-партійну основу, здійснювати.

Тоді:

безвірок, атеїст, із людсько-національного погляду слабохарактерник, москофіл, недоучка, самовбивник стає прaporом для цих деструктивних мрійників;

виринають усякі ворожі нашій ідеї визволення, нашій майбутній самостійній Державі — „відділення Церкви від держави”;

Українські Січові Стрільці стають чисто австрійською військовою формациєю, яка з ідеєю визволення України нічого спільногого не мала; правдиве ідеольгічне „совпадение” з большевиками, з Москвою! („Що їх найбільше болить...”, щоденник „Свобода”, середа, 17 серпня 1955, число 157);

без змін перевидається большевицькі дитячі шкільні підручники; (поважний, гідний протест проти цього Володимира Барагури трьома статтями „Відповідь на негарне слово П. Волиняка”, щоденник „Свобода”, числа 62-64, у квітні 1955);

появляються В. Підмогильного „Місто”, підступно-невинні „Голубі диліжанси”.

І так відбувається розгортання цієї духово-деструктивної, духово-московофільської серед нас ...роботи.

Правда, М. Хвильовий, бо ж про нього і його поклонників тут справа, — як і Брюховецький, Теофан Прокопович, Галаган, Миславський, Божко, Ю. Коцюбинський, М. Скрипник, В. Винниченко й такі подібні! — не є страшний для нашого народу, бо наш народ інстинктивно викидає з свого організму чужі, нестравні йому елементи. Але, треба признати, теревені хвильовістів приносять зачокот у душі нашої інтелігенції. Тому, приходить час, коли треба зайняти становище проти цього деструктивного діяння; глянути й проникнути це діяння з становища християнського і національного.

**
*

Все життя, коротке й бурхливе, Миколи Фітільова-Хвильового, з його ганебним фіналом, проминуло — серед постійних „zmін позицій” — на вірній службі Москви, цим разом — большевицькій. До кінця свого життя, він, романтик, мріяв, — і діяв згідно з своїми мріями, — про голубу Савою, про загірню комуну, про голубі диліжанси, про голубі симфонії, але все via Москва: Карло Маркс, Ленін, Сталін, а в Європу як і ходив, то до атеїстів фільософів її.

**
*

Роки 1939-1945 дали щасливу змогу й багатьом нашим письменникам, науковцям, публіцистам вирватись із московської тюрми народів і жити та дихати на повні легені вільним повітрям Заходу.

Але ж, українська людина, надто — письменник, мистець, живе чуттям, серцем. І мрійливим поглядом душі споглядає у минуле. І тужить.

Не маючи ж у душі — бо так вихована — правдиво християнських основ, її туга веде її, українську людину, на фальшивий шлях шукання правди, віри. Вірити ж у Бо-

га і Його правду, це „все перестарілі забобони”, „предразсудкі”. А якусь віру, якийсь прапор, якогось божка, якусь намістку знайти треба, бо туга спокою не дає.

І наша людина — одна, безкритично їй безопірно, інша ж, продумано і з пляном — бере собі за прапор Миколу Фітільова.

І, як і він діяв усе своє життя на шкоду Україні, так і вона діє на шкоду Україні.

Кожен, хто має певні, здорові основи погляду на життя і на його прояви, хто має здоровий і вироблений та не-похитний світогляд, як уважно їй критично перечитає писання Миколи Фітільова-Хвильового, той нічого позитивного, творчого, великого і шляхетного, — що творило б аж ідеольгію, що стало б гаслом виписувати його на прапорі, — в цих творах не знайде. Навпаки, знайде — делікатно сказавши — зразок нещасної хитливості, хаосу думки, обожування комуністичної ідеї з Леніном у проводі, мерзотного убиття Матері, висмівання Бога, ненависті до власної жінки, восхвалювання розпусної Москви Аглаї й такі подібні отрути душі.

А наші — в тузі живучі — хвильовісти всього того не бачать, не чують, знати не хочуть. Хвильового ідеї натягають на всі лади, але завсіди так, щоб це відповідало їхнім... голубим диліжансам.

Якось завсіди приходиться ствердити, що під сонцем немає нічого нового. Вже О. Конт, коли хотів швидко розвязати якусь проблему, тоді не брав під увагу фактів, які могли б заперечити розвязку, яку він собі поклав.

Не диво, що вже в першій половині XIX століття, італійський фільософ-позитivist Карльо Каттанео докоряяв тогочасним фільософам Європи, що вони так крутять і вертять історією, примушуючи її виявляти бажане їм: як мали б події розвиватись, а не брати факту — як події розвинулися.

Чи ж, сьогодні, інакше поступають наші хвильовісти?

ВСІ В ОДИН ГУЖ

Буєа є у нас таке, що наша старша ї до інтеллектуального світу принадежна людина, як дитина — вперта. Бо, якби ї сказати: вперта у своїй послідовності, то, у висліді, ї ця послідовність виходить: упертість. А впертість, це вже не характер, а прикра риса характеру.

До чого я це говорю? Та до однієї справи, яка, на мою думку, не є ніякою проблемою, ні питанням, а яку, час до часу, так собі: „Ану! клює?”, висуває один гурт наших людей. А ця справа ї зветься: **Хвильовий і хвильовізм**. Є у нас гурт таких послідовних упертюхів, які, замкнувшись у своїм усяко інтерпретованім партикуляризмі, покланяються Миколі Хвильовому — ідеольгові, лицареві, людині чести, європейцеві. Це все не мало б значіння; кому воно шкодило б, що хтось там величає собі М. Хвильового, з нього божка, „куміра” творячи. Але, ба! Вони, ці упертюхи, ще ї таке проповідують: Микола Хвильовий своїми зразковими прикметами громадянина і патріота, своїми писаннями має стати духовим провідником, ідеольгом для теперішньо-потенціально-духової і майбутньої незалежної України.

Якщо наші упертюхи до того вже договорились, дописались, то треба б тут забрати слово ї нам, що до М. Хвильового, як духового провідника, ідеольга для України, підходимо основно зовсім із іншого становища.

Ці звеличники М. Хвильового, маючи одну ціль, не є однакового духовно-світоглядового, а то ї партійного взаємовідношення до себе. Можна б їх поділити на три звена, що, як сказано, тримаються разом.

Перші — від юности своєї виховані в матеріялістично-московсько-марксівських умовинах, у цій деструктивній атмосфері, в цій сухій і бездушній матеріялістичній „релігії”, може, колись, і самі партійцями були, і захоп-

лювались — що ж, це людське! — цією атмосферою, оточенням. Тепер, час до часу, як правдиві по вдачі Українці, хоч і живуть, а може сáме тому, що живуть у зовсім іншому, до крайностей вільному світі, — відсахнувшись від московського большевизму, — стають сантиментальними та й у спогадах вертаються до своєї юности, до років, коли росли, розквіталися: і по дорозі натрапляють на романтика М. Хвильового.

Серце українське ще живіше забеться, у спогади поринувши: як це колись, бувало, буйно рвалась фантазія у простори правдивої революції, що її очолювала братня Москва з Леніном, а не якась там обмежена, провінційльна, загумінкова Українська Центральна Рада, Гетьман чи й Українська Народня Республіка. І в спогадах, із розмахом туги, зідхає українське серце: „А ми такі, як уся підбольшевицька Україна, прaporом якої був і залишившися Хвильовий. Хвильовий був комуністом і ми такими були, Хвильовий був комсомольцем і ми також” (Валентин Шумило). Хто чим може похвалитись, тим і чваниться. Мовляв: мій батько рудий і я в нього вдався! Або: дай серцю волю, заведе в неволю!

Не посідаючи в душі основних зasad християнської етики спертої на тій правдивій науці Ісуса Христа; не маючи здорового світогляду християнина; не вміючи, а може й не хотючи, розпізнати зерна від полови, вони й у питаннях літературно-мистецьких, духових, політично і суспільно-національних стають нерозважні і плиткі.

Другі — давні партійні діячі, большевики, також і Галичани, які, сильно розчарувавшись, — об'єктивно сказати: ще й при допомозі таки того ж Хвильового! — відсахнулись, відциурались, руками й ногами відпекались від московського большевизму і — деякий час! — стали були раптовно схилятись до націоналістичного руху, і то до того радикальнішого крила. Тепер же й у них проходить туга до романтичної, в уяві ідеалізованої „загірної комуни” — є ж бо й у нас повіря про „рахманський великдень”! — Тут про них, як і про перших говорячи, на-

сувається таке правило: чим глечик накипів... То, відпекавшись, замахавши руками на большевизм, хапаються, як і перші, — такої ж спорідненої з большевизмом московським скрайності, — перегнилої, уже вилинялої у людей правдивого і здорового інтеллекту, — романтики: атеїзму, безбожництва. Але стають вони на „нові позиції”: тітоїстами, або — тримаючись нашої у цьому випадку пребагатої традиції! — волохівцями, шумськістами стають.

Треті — це лише декілька наших західняків, інтелектуалів, поетів, які своїм талантом і наполегливістю праці над собою, інколи й зухвалістю та зарозумілістю, здобули місце на нашому скромному Парнасі. І при помочі не завсіди поетичних форм, у погоні за завсіди новим і „вітайстичним” у нашій літературі, в мистецькій думці, — зустріли такого оновника українського духа в М. Хвильовому та й давай кланялись йому й проповідувати за ним; давай безглузно захоплюватись його „безумством хоробрості”. Хоч джерело цього „безумства хоробрости” ось, звідкіля бе. Даємо слово таки творцеві „безумства хоробрих”, М. Хвильовому. Говорить він про **незвичайну людину**, Московку Аглаю: „Надто вже пристрасні були мигдалеві очі, і надто вже привабливо коливались її молоді груди, щоб він міг прийняти її, як звичайну жінку... І згадуючи її вчоращню розмову про безумство хоробрих, йому до болі захотілося бути таким же безумним. Йому захотілося схопити її в обійми і закричати побідним криком дикого переможця”. Ось вам ідейна основа лицарського „безумства хоробрих”!

Вони, ці треті, як і перші та другі, до того запалюються цією „ідеєю” пропагування хвильовізму, що всіх тих, хто висловить у цій справі свою думку протилежну до їх думки, вони осуджують, як некомпетентних у цій справі, а то й гірше — як помічників Москви. Нарушити їх Хвильового, то в них „кастрація української духовості”; а той, хто посмів нарушити Хвильового, це „борзописець”. Хоч трішки, не багато, подумати над тим, що

саме пишуть ті обронці Хвильового в його ж оборону, то виходить, що вони й не борзописці, а справжні духовно скастровані недомеки. Від большевизму ніби й відійшли, а до певного, здорового, конструктивного світогляду не дійшли. І стали недомеками, або делікатніше сказати: ні се, ні те; то й пишуть нісенітниці. Словом: справа Хвильового стає їхнім табу. В розгаряченні забувають, що Кремль усіх тих, хто завдання Кремля виконав, а за-багато знов, а ще й хотів би — бодай у дечому — мати свою думку, погляд, вихиляючись із під суворого диктату Кремля, — Лейба Троцький чи Раковський, Чубар чи Тугачевський, Риков чи Затонський, Зіновів чи М. Яворський, Василь Люка чи Анна Павкер, Палащук-Конар чи Берія, — Кремль безмилосердно ліквідує. Бо кат супроти ката має „свою” етику. Революція, надто московська, має своє правило: гад гада єсть.

А четверті — це вже правдивіські поплентачі. І то такі, що з усіх писань М. Хвильового читали не все, або лише виїмками, а то й зовсім не читали, а на „слово” вірять трьом вище окресленим родам поклонників М. Хвильового.

БЛИЖЧЕ ПРИГЛЯНЬМОСЯ ХВИЛЬОВОМУ

Перейдімо тепер до самої особи — Миколи Хвильового. Хто це він — по національності, по вірі, по партійності, по суспільній діяльності, по духовій культурі, по письменницькій діяльності, по світогляду? Що він такого створив для української культури духа, яку нову ідеологію подав нам, щоб міг стати духовим провідником для теперішньої української спільноти поза межами України, а колись для самостійної України?

Відповідаємо на ці питання — спокійно, щиро, безсторонньо, але і певно, і ясно. Бо ж усі ми люди, помиляється нам — це людське, шукати „правди” — треба, хитатися, шукаючи „правди”, — природним єсть. Проте, знай-

шовши оту „правду”, треба — і то конечно! — устаткуватися, упорядкувати свою душу, знання, удосконалитись; спершись на вибраний здоровий світогляд, на його основах жити, діяти, творити.

По національності — М. Хвильовий Українець, батько його Москаль, матір Українка. Родився в Україні, жив у ній. З історії нашої землі докладно знаємо, що багато було і є у нас „чужинців”, які, родившись чи лише живши в Україні, діяли й творили для України, інколи ревніше, як корінні Українці.

По вірі — не був він, Хвильовий, із самої своєї юности краще чи гірше релігійно вихований, як уся з інтелігентських кіл наша молодь у підмосковській Україні. Пішовши в школу, був виховуваний на казъонній релігії. Вийшовши передчасно з школи, попадає в оточення інтелігенції, яка в Україні, в атмосфері поліційно-царської церкви й релігії, трохи не вся була безвірна й атеїстичного, у кращому випадку — ліберального напрямку. Та й узагалі, Україна і серед своїх письменників, духового проводу, мало мала християнських праведників таких, як Гр. Квітка-Основяненко, Микола Філянський, Леонид Монсандз, Ю. Клен.

По партійності — ще за юних днів, живши в Смаковських у Зубівці, Хвильовий приставав із нелегальними політичними гуртками, діставав заборонену літературу; провадив політичну пропаганду „серед зубівських селян та наймитів” (О. Ган). „Ще більше можливостей у цій сфері мав М. Фітільов, живучи у місті, де серед його товаришів було досить буйних голів із табору соціялістів-революціонерів” (О. Ган). Ясно, що це була, і є, за партія, яка тоді, крім московського нігілізму, нічого більше в молоду душу не насаджувала. А тому, що М. Фітільов був палкої вдачі, хиткий, непосидючий „романтик”, то він і цієї партії „завзято” не тримався, а постійно перепливував, як йому його настрій душі показував. —

Така ж була його й національно-суспільна діяльність. То він захоплювався „роботою” серед селян і наймитів,

то — вже за революції — йде і віддано працює у „Просвітах”, то, врешті, глузує з тих же „Просвіт”, називаючи їх діяльність гопаківською і дрібноміщанською. —

По духовій культурі та письменницькій діяльності — темперамент український, а зміст і душа, стиль московського впливу. Читайте всі ті, що з'явилися його твори — ні сліду не знайдете в них ясних картин і дій та описів радості, сонця, надії, болю й терпіння Квітки-Основяненка, Марка Вовчка, Т. Шевченка, П. Мирного, А. Тесленка, Грабовського, М. Коцюбинського, Л. Українки, М. Зерова, Л. Мосенда, Ю. Клена; чи й кольориту й сонця України, яке — поки за Саніними пішов — дав, також „мятежник”, В. Винниченко у своїх „Краса і сила” та „Раб краси”. Перечитавши всі Хвильового писання, приглянувшись отим Каркам, тій розпущеній і розбещеній Московці Аглай, тому Карамазову (!), тому жахливому виродкові синові, що вбиває рідну маму, бо цього хоче Москва в особі доктора Тагабата, — вам остается в душі загар, туний і безпросвітній сопух та якась безнадія й п'ятьма московської душі типу Амфітеатрова, Л. Андреєва, Арцибашева, Блоха, Вербіцкої, М. Горкого, Ф. Достоєвського, Есеніна, Купріна, Л. Н. Толстого.

Неспівмірні ці духові сили між собою, як Арцибашев і Достоєвський. (Як і неспівмірний Хвильовий і... Шевченко, якого Хвильовий, як большевик, висміває). Але вся творча атмосфера ця усе таки рідна Хвильовому, вона його й сформувала. Врешті, й Санін Арцибашева є правдивим сином цієї атмосфери, має своїх „свояків” і в Достоєвського. Санін же рідний і Хвильовому, з його „вільною любовю” до Аглай і ненавистю до рідної жінки.

Світогляд М. Хвильового — тривалого, основно виробленого на досвіді життя і на знанні, світогляду в нього не було. Людина з правдивим світоглядом ніколи не попадає в таке постійне душевне хитання, у таке душевне розгублення і розбиття, як це чинив М. Хвильовий. Він і не міг мати певного та основного світогляду, бо до цього конечна потреба — виробленого характеру, правдивої і

глибокої освіти, знання. Ще в школі „йому бракувало терпіння“ (— тобто: терпеливості, М. О. —) учились. „Багато мали мороки з шаленим гімназистом директор та інспектор провінціяльної гімназії... Микола... грубянив начальству... начальство порадило, нарешті, взяти небожа з гімназії... далі п'ятої кляси гімназії й не пішла освіта майбутнього письменника“ (О. Ган). А пізніше, Микола „ніде не нагрівав місця й більше марнував час без роботи в Демянівці та Зубівці...“ (О. Ган). І так, від шкільної лавки до першої світової війни, від перших днів революції до останньої самогубної хвилини, М. Хвильовий „ніде не нагрівав“ довго місця. Основою його нестерпної хитливості є гістерія. Проф. Г. Ващенко у своїй дуже критичній і вичерпній праці „Український Ренесанс ХХ століття“ каже: „Нещастя його... (Хвильового, М. О.), що він має хаотичну натуру. Він типовий гістерик... Хвильовий, що був обдарований великою психольогічною спостережливістю, змальовує моменти, коли в Карамазова раптом блідне обличчя, обвисають щелепи, тримтять губи, а через якусь хвилину він знову повертається до звичайного стану. Іноді він і до маячення доходить“.

Безперечно, на формування світогляду складається не лише мудро та критично сприйманий досвід життя, хатне і шкільне виховання, віра, оточення, але й — як сказано — основне знання, наука, відповідно підбирана собі література. Література, читання добрих і позитивних творів має один із важливіших впливів на формування світогляду. Знаємо, що Августин із Гіппони, читаючи твори св. Апостола Павла, навертається до Христа і стає святым та Отцем католицької Церкви.

Хвильовий зачитувався і захоплювався Вольтером і Ніцше. Безсторонньо берімо цей момент життя Хвильового. Якщо він тими фільософами захоплюється, його жива, неспокійна і палка вдача запалюється творами цих фільософів, то й не диво, що він „ніде не нагрівав“ довго місця, що був хиткий, був духовим неотесою. Вольтер — вершок безхарактерності, цинізму, безувір'я; Ніцше —

божевільний фільософ божевільної фільософії проти Бога, проти людини. Не диво, що, — читаючи з захопленням таких фільософів, — Хвильовий і дійшов, — як пізніше Гітлер та інші параноїки, — до самогубства. Читаючи й захоплюючись такими фільософами, який світогляд міг собі виробити М. Хвильовий? Мало того, він у своїй хаотичності мислення і діяння, у своїй безвірі, у своєму бунті проти Бога, був усюди й незвичайно послідовним, за своїми учительями йдучи. Бо й ніхто інший, а Ніцше проголосив, що „Бог — умер”. Далі, цей учитель злого каже: „Благаю вас, мої брати, оставайтесь вірні землі та й не вірте тим, хто говорять вам про надземські надії. Це ж отрутники, це топтачі життя, це умираючі й отруєні; хай ідуть собі геть!”. Хвильовий, поспішно, доповнивши цю фільософію матеріалістичною полововою, — чи пак, діялектикою! —, наситившись, що „релігія, це опіюм”, міг бути світоглядом і характером інший, кращий, як був?

Приглянемося ще М. Хвильовому з ось такого становища — українсько-державницької чесноти, лицарства, європейства, віри! Бо все те, згідно з поклонниками його, мало б творити його, Хвильового, ідеольгом, духовним провідником для України.

Коли Україна прокидалась до самостійного життя, коли вся наша земля загомоніла, ожива повним національно-політичним відродженням, тоді й Миколу Фітільова бачимо серед діяльних членів нашої „Просвіти”. Було це в 1917 році. Але в 1918 році ми вже бачимо його „на есерівських позиціях” і він „радо пристає до бунтівливих селян слободи Мурахви, які не хотіли визнавати над собою ніякої влади” (О. Ган). Тобто, начхавши на „Просвіту”, а дещо пізніше й висміявши їх, Фітільов-Хвильовий, не „загрівши місця”, покидає націоналізм і стає анархістом; переходить до Мурахви, бо мурахвяни **не визнавали над собою ніякої влади**; і тут, у них, стає й „начальником штабу” при „отамані” (— від яких то отаманів в Україні аж кишіло тоді! М. О. —) есері Т. М.

Пушкарі. В 1918 році, осінь, Семен Петлюра викликає повстання проти Гетьмана. М. Фітільов-Хвильовий — ясно і зрозуміло! — запалюється цим повстанням і „організовує загін селян Козіївки та інших сіл, розташованих недалеко від Мурахви, і бється за створення Української Республіки” (О. Ган). Тобто, М. Фітільов знову стає на „нові позиції”. Але, як це далі сталося, то ми, учасники тих бурхливих років боротьби за нашу самостійну Державу, добре знаємо: повстання удалось близькуче, скинули Гетьмана, завалили Українську Державу, створили Українську Народну Республіку та й пішли повстанці до хати. А вже втримати тієї Республіки, не було кому. З півночі ж посунула Москва, яка й чекала на упадок гетьманату. То й М. Фітільов, не кращий виробленістю національної свідомості й характеру за нашого простого селянина, покидає Українську Народну Республіку, „повертає до рідного села й організовує там загін „Вільного козацтва” з місцевої людності. Загін затримує сани з утікачами, що проїжджають через слободи. (Тобто: затримує сани з нашими людьми, що втікали від большевиків! Як саме затримує ті сани, це ми знаємо! М. О.) **Козаки Фітільова починають діяти, як червоноармійці!** (О. Ган). Сказано ясно! Либонь, не треба й підкреслювати цього. Але, ми підкresлили.

Мов тифозна гарячка йде світоглядово-національно-партийний зигзаг М. Фітільова-Хвильового. Він стає на „нові позиції”. А в той же самий час кипіла найзавязатіша боротьба України проти Москви; обидві армії, УНР і УГА, спільними й соборними силами найкращих і характерних синів України, хоч і в меншості, кривавились на просторах України за її волю й незалежність від Московії та від інших хижакьких сусідів. Не дивлячись на те, що „верхівці нашої інтелігенції бракувало не раз у ті часи потрібної рішучости в соціальній та національній політиці” (О. Ган), ці ідеалісти, ці Дон Кіхоти, не „організовували загони”, щоб із ними творити мурахви й пашковецькі волости й, потім, іти на сторону Московії, — а в

скрайнє несприятливих обставинах, серед моря фітільових, недостачі амуніції, медикаментів, серед пошести тифів — кризово змагалися проти Московії і фітільових.

Сьогодні є такі вбогі й пісні духом наші людці, тоді — дезертири, які на нас, тодішніх вояків, що кривавились за самостійну і вільну від Московії, Україну, і хто з нас виступить проти Хвильового прилюдно, тепер, кажуть простісенько: „Здуріли!”. На це праведна і велика душа, Леонид Мосендж, — який і виступав прилюдно проти Хвильового, — у свому листі, з 14. VI. 48 р., до Р. Гармаша, каже: „Дівніч має рацію, коли каже, що Мосендж здурів. Але Мосендж здурів перед 30 роками, коли в рядах української армії стояв голий, босий і вшивий проти Фітільових з керенками в кишені, Ільичом у голові, зрадою в серці й „товаришом з буряних літ революції — наганом” у руках. Мосендж божевільний, бо в дезертирові і зрадниківі, катові, трусові і моральному нулеві Фітільові не знаходить нічого, щоб оправдувало, як людину, і **громадянина України...**”

І сьогодні, з перспективи часу, поглянувши на ті роки боротьби, ми, сучасники й учасники тієї боротьби, лица рі абсурду, запитаймося: що чекало Україну, її народ, її історію, традицію, легенду боротьби за самостійність, яке майбутнє України було б, якби — лиш теоретично зміркувавши — всі в Україні були тоді Фітільови-Хвильові?

Погляньмо, хоч одним-двома, національно-патріотичної натури, моментами на цього „Великого ригориста в питаннях честі” і „чесного письменника” (О. Ган). Микола Хвильовий, написавши, ще й підписавшись, покаянного за ухили листа до ЦККП(б)У, — якого, листа, перечитавши, „стане незрозумілим, як міг автор написаних з глибоким почуттям і експресією „Думок проти течії” та його найближчі однодумці скласти такого більш, ніж сірого стилем листа, де вжито всіх заяложених уже тоді, „приличествуючих слuchaю”, штампів” (О. Ган), — виїжджає на захід, в Європу, до Відня. Він, нарешті, вири-

вається з отієї замосковленої кльоаки, він покидає оту московську задуху, що вялить серце й душу, що вбиває у тобі богоподібну людину, а з нею і її свободу, волю діяння згідно з твоїми поглядами, світоглядом, сумлінням. Зробили ж так тисячі-тисячі в осені 1920 року, програвши — через Фітельових — нерівний бій проти Московії, — якій тоді помагали й західні демократії! — й пішли на скитання, на нужду, але в Європі, вільні від московського нагая, налигача й нагана. Та, ба! Не легка це для Хвильового справа! Залишившись в Європі, раз на завжди покинути Московію, большевиків, визволителів України? Адже ж, є ще на світі якась честь і лицарство, втіленням якого є сам Хвильовий! Є туга за Аглаєю! Що не мав Хвильовий тієї чести й лицарства для України, коли був на службі свого народу, своєї влади Центральної Ради чи УНР, о, це ж інша справа! Тоді не було ні нагая, ні налигача, ні нагана для чесних українських вояків, була лише важка, але вільна боротьба вільного Українця проти Московії. Тоді можна було ставати й на „нові позиції”. Тепер же, коли Хвильовий виїхав до Відня на вимріяний ним Захід Європи, є й лицарство, честь, нагай, налигач, наган, є — Московія! Нема потреби на „нові позиції” ставати! А як і ставати на „нові позиції”, то з Леніном і його науковою. При тому ж, — чом же не попомріяти про голубу Савою, загірну комуну, голубі диліжанси? В ярмі — краще! І до безсиліх мрій привикнеш.

А другий момент — честь, лицарство М. Хвильового. Знову насувається питання: по клясовому означення, хто він є? Аристократ, селянин, міщанин, робітник? Людина, яка окреслено належить до якоїсь кляси суспільства, має й свій світ, свою основу, що вяжеться з світоглядом; і тоді є людиною чести, лицарем; клясовий щабель, на якому людина знаходиться — зобовязує. Клясово — Хвильовий нуля. Хіба по батькові, що був дворянином лиш по паспорті.

Героїня роману „Вальдшнепі”, Аглая, про героя того ж роману Дмитрія Карамазова, „альтер его Хвильового”,

таке каже: „Маємо безперечно здібного недоучку з романтичним складом натури”. А всякі недоучки, це й є те деструктивне шумовиння, що з революцією випливає на верх; недоучок став борцем із покликання і „проходив з рушницею за плечима по змоченій кровю українській землі, руйнуючи ветхі будівлі старого в ім'я гідного людини майбутнього” (О. Ган). Що ж це означає оте ходження з рушницею за плечима по змоченій кровю українській землі? Якась мисливська романтика чи що? Ні, це шукання „ветхих будівель”, щоб їх винищувати. Дмитро Карамазов, який є, як сказано, двійником Хвильового, питаеться свого приятеля: „Ти ще ніколи не вбивав, не на війні, а так, у звичайному побуті? Ну, от! А я вбивав і знаю”. В іншому місці про Карамазова каже: „Тоді він вийняв із кобури бравнінг і... вистрілив одній барішні в карк”. Аглоя, згадавши часи громадянської війни, — коли, згідно з словами таки того ж Хвильового, українське село, це було „реакційне кодло на фоні сільського пейзажу”, — каже до Карамазова: „Ти розповідав мені, як колись у часи громадянської війни, ти розстріляв когось із близьких біля якогось манастиря”...

Якось, розмовляючи з моїм приятелем, згадали ми знову Україну, наші боєві походи в 1918-1920 роках. А мій приятель згадав і свого батька, від якого ніякої вістки не мав. Та й каже: „В осені 1941, коли з сходу прийшли наші брати, що відцурались большевиків, зустрічаю сусідку по хуторі та й за батька питуюсь. А вона й каже: „О! туди з своїм отрядом Микола Хвильовий снівигав...!”. Ось, що означає: „проходив з рушницею за плечима”!

А далі, ті ветхі будівлі, — що О. Ган у таку жорстоко-мрійливу форму романтики оформлює, — що їх недоучка руйнував во імя... Москви, були (— не лише близькі, родина, брати Українці, яких Хвильовий розстрілював —) й наші церкви, з їх усім релігійно-мистецьким багацтвом. А найважніше — з церквами, Хвильовий палив, руйнував

і душу свого народу, його віру в Бога і в Його закони. Геройство, лицарство, честь безклясової людини, безвірка-недоучка!

ХВИЛЬОВИЙ — ЙОГО ПОСТАВА ДО БОГА

Бути людиною чести, бути лицарем — треба мати живу зіру в Бога, бути віруючим. Великих лицарів, якими всі ми до нині захоплюємось, дала старовинна Греція, старовинний Рим. Але всі вони були на свій час, — перед приходом Ісуса Христа, — глибоко віруючими людьми. Великих лицарів дала й Україна. Згадати лише: Байда Вишневецький, П. К. Сагайдачний, М. Ст. Кричевський, І. Мазепа, П. Орлик, С. Горук, Т. Шухевич — усі вони були віруючі. Хвильовий же був правдивим учнем Вольтера й Ніцше, був атеїстом і людиною цинічної, нігілістичної настанови. Покажемо це, цитуючи деякі виїмки з його ж твору, з 1930 року, „По барвінківському районі”. В цьому мальовничо-виразистому творі, на сторінках 40-45, описано, як це в селі Курульці, на Слобожанщині, палять ікони.

„Із 4.700 зібраних ікон курульчани вирішили, здається, тисячі півтори-две віддати вогневі, а рештою будуть опалювати свої сельбуд та школу. Це, на мій погляд, досить розумне вирішення.

„...Боги двох тисячоліть, ті боги, що їм сотні років вклонялися темні, залякані хутори і села — вклонялися уперто, фанатично, до тупого забуття, ті боги, що на протязі багатьох століть допомагали визискувачам дурити затурканих, обідраніх людей, ті боги, що так люто ворогували з найгуманнішою і найлюдянішою із усіх революцій — з революцією октябрських днів, ці боги сьогодні лежали під ногами вільного натовпу. „...чуда нема і чуда не буде. Нікчемні дошки з образами „святого боженky” без силі щось зробити, як безсилий і той, що

його писали колись з великої літери і що його, як тепер побачили цілі хутори і села, ніколи й не було.

„Налетів вітер. Рвонув... Хтось чиркнув сірника... Легенько затріщало... Ще затріщало... Тріщить. ...Свистить вітер в дзвіниці старої зачиненої церкви, що тягнеться до неба своїм хрестосписом і полохливо озирається навколо. Не втече й вона, церква. Скоро і їй курульчани дадуть раду. От як тільки робітничо-селянський парлямент затвердить відповідну постанову — стане на місці „святого” престола якийсь природознавець і узнають курульчани, яку велику справу сьогодні зробили вони...”

Ось, до чого може договоритись талановитий недоучка! У своїй безвірі — він не бачив ні Бога, ні чудів Його. Хоч очі вірних, тоді ж саме, бачили й Бога, і чуда Його, що наблизились до України. Страшні це були чуда! Діти на батьків робили доноси; недоучка гуляв і розстрілював своїх же людей; діти батьків, а батьки дітей пожирали з голоду...

Автор твору „Українські хрестоносці”, о. Василь Мельник, також наводючи ці дикі описи палення ікон, каже: „Дальші сторінки цього опису не наводжу, бо вони ще драстичніші та своєю богохульністю могли б іще більше задраснути наші найсвятіші релігійні почуття.”

Ви думаете, що ті святі ікони і церкви палили селяни? Ті правдиві і статечні наші господарі? Де там! Це „лицарські” і „повні чесноти подвиги” були ділом рук і голови сільських недоучків при помочі міських недоучків і безвірків, як і Микола Хвильовий. Такі подвиги недоучків понурою тінню лягли на душу нашого віруючого народу.

ВБИВАЄ РІДНУ МАМУ

Побожна постать советського вояка Безверхого, уже в німецькій неволі у 1941 р., каже:

— Боже мій, як озвірів народ!

А на це співдруг Дерновий відповідає:

— Цей народ так виховала Матушка-Московія... Це нащадки тих, що нищили церкви та вирізували погони на тілі офіцирів..." (Микола Сергієнко: **В кігтях тиранів**). Ми б іще до цього додали: нащадки тих, що рідну матір із насолодою, з розкішшю, з звироднілим ентузіазмом — застрілили.

Людина, що з такою насолодою, свідомо, з тонкою грацією жорстокості вбиває рідну Маму, — хоча б це діялось лише по мистецьким, картично-стилістичним вимогам літературного твору! — не має у серці християнського Бога. Це — людина: безвірок, цинік, нігліст, як і її учителі Вольтер і Ніцше. А М. Хвильовий, як їх учень, був справді зразковий і послідовний.

Від фільософа божевілля до Карла Маркса і Фаєрбаха пішов Микола Хвильовий і на місце Бога поставив людину свого хову, прикрасивши її загірною комуною, голубою савоєю, голубими диліжансами. Таке ж саме вчинив і А. Гітлер, також: людина чести, лицар, і Гебельс, і Гімлер. Згідно з Ніцше, — якого Гітлер у скрутних хвилинах сам читав і Мусолінієві в таких же хвилинах поручав читати, — створили вони німецьку надлюдину, „Міт ХХ віку”. А коли те людське, за божевільною фільософією, твориво впало і розсипалось у порох, тоді всі вони, ці „лицарі”, як правдиві безвірки й атеїсти, покінчили самогубством. Не маючи в серці Бога, лише свій твір: надлюдину, остались вони без цілі. А, як правдиві безвірки, не відчуваючи перед ніким, — ні перед Богом, ні перед Божим творивом — людиною, у даному випадку: нацією, — відповіальноти, — усі покінчили самогубством. Так і Микола Хвильовий! Він побивався за „новою” українською людиною; він прикрашував її у пусті, крикливи, інколи жорстокого тагабатівського забарвлення близкітки: „загірна комуна”, „азіяtskyй ренесанс”, „психологічна Європа”, „голубі диліжанси”! А все це пусті слова!

* *

Але ѿ ці мрії про „голубу Савою”, про „загірну комуну” не є нове в історії людини, мистця, поета. Тут насувається нам постати французького фільософа, романтика, мрійника, отієї — як його звали — „великої дитини”, Ж. Ж. Руссо. Цей самотник і мрійник також за всяку ціну хотів запровадити людину до чарівних садів Гесперид! І хоч не проходив він „із рушницею за плечима”, але його висловлені ним мрії не на одного впливали, як рушниця М. Хвильового.

Всі бо ці мрійники Гесперид, Голубої Савої, Загірної Комуни, — широко сказати, — в одному грішать, і до ціли ніколи не доходять, і ніколи до неї не дійдуть! Фальшивим бо шляхом до тієї цілі йдуть! Вони не забувають, а просто — відкидають одну кардинальну основу, що до їх цілі, якби вони на неї сперлись, повела б, а саме: „Я є Правда, Я є Дорога, Я є Життя”. Так сказав єдиний великий Учитель, Яснокнижник — Ісус Христос! Вони ж думають іти до своєї цілі без Бога, без Ісуса Христа, самі себе богом роблючи. Хвильовий іще скріпив свої „основи”, — до „голубої Савої”, до „загірної комуни” йдучи, — Вольтером, Ніцше, декуди і Гегелем та й на офіційні „пророки”, Карла Маркса, то Фаєрбаха й інших, спершись; а все разом: вія Тарабат. Отож, без найменшої тіни правдивості основи всіх людських творчих, конструктивних концепцій, світогляду, без тіни віри в християнського Бога, проголошує свої ідеї М. Хвильовий. І той безбожний, безвірний шлях запровадив його до самоубиства.

**

Людина з вірою в Бога — не кінчить свого життя самовбивством. Надто, людина, що мала б бути чесною, лицарською, що мала б бути ідеольгом для свого народу. Людина, котра вірує у Бога, вона вірить і у свою ідею, бо ж та ідея є сперта у своїй основі на вірі в Бога; така людина безстрашно відповідає за цю свою ідею, а як цього треба, то й мученичу смерть від противника потерпить за цю ідею. Так згинув полковник Данило

Нечай, хоч Москвина розтопленим сріблом вуха йому заливали; так згинув Павло Полуботок і Кальнишевський; так згинув і небіж гетьмана Івана Мазепи Андрій Войнаровський; так згинув і Тарас Шухевич. Свідомий свого важкого і незавидного кінця життя був і великий маршал Франції П. Петен; до останньої дослівно секунди стояв на своєму боєвому становищі в Індо-Китаї ген. бригади Християн де Кастрі і там же з ним мед-сестра Ж. де Галлярд Тероб. Всі вони були віруючі в Бога, вірили й у слушність своєї справи, за яку змагались, уміли бути й відповідальними за свої вчинки, як люди глибоко релігійні і праві.

Мати ідею, вірити в неї, а в критичний момент не постояти за цю ідею, це — або та ідея пуста, або людина слаба, безхарактерна й негідна тієї ідеї.

Безхарактерний, із своїм постійно-змінним переходом на „нові позиції”, був і М. Хвильовий. Якось, Л. Мосенз, сказав: „Криза нашої духовості все поставала не від браку талантів, а від браку людських і національних характерів”.

ПОРОЖНІЙ КЛИЧ

Погляньмо ще на отої роздутий, напушистий, окрілений клич М. Хвильового до „психологічної Європи”, до „европейської людини, яка вічно прагне і творить граціозну культуру” (О. Ган).

Найперше, один короткий приклад. У давній Спарті проходить така сценка. Відбуваються громадські збори. На цих зборах якийсь чоловік злой слави поставив гідне і чесне внесення до якоїсь важкої справи. На це внесення, підноситься один із достойних Спартанів і рішучим голосом каже: „Це саміське внесення нехай поставить людина чесна”.

Вся ця справа фітільовського „в належний момент і в належному місці, за наявности належної сили голосу

й найсприятливіших для громадсько-політичного резонансу умов” (О. Ган) киненого клича на „психологічну Європу” дуже й дуже іdealізована, сильно натягнена. Виходило б таке, що Україна ніколи ніяких релігійних, духових, політично-державних звязків із Європою не мала; що ніколи не було отих сприятливих умов навязати ті звязки з Європою; що й останні змагання України за свою самостійність у 1917-1920 роках відбувались без орієнтації на Європу, без звязку з Європою; що ті тисячі борців, боєвиків України, її армії, не співдіяли з Європою проти Москви; що після програної боротьби проти Москви на полі бою, ці тисячі боєвиків не вибрали Європу, щоб жити в ній вільно та й діяти на користь України для визволення її від Москви; що й великий конструктор нашої громадської і політичної думки Вячеслав Липинський не прийшов із Європи в Україну; що Дмитро Донцов усе своє життя не проповідує: до Європи! Щойно, вперше, Хвильовий натрапив на той „належний момент”!

Тим часом, так воно, слава Богу, не є! Історію про постійні звязки, взаємини України з Європою, від найвчасніших часів державності Руси й України, до наших днів, знає вже нині кожний свідомий Українець. Розуміється, не знали цього й не повірили в це усі наші духові московофіли старого і модерно-соціалістично-комуністичного типу Миколів Хвильових і Скрипників та інших; не вірили, не знали, бо московська блекота баки їм забила і забиває. Щойно, коли „нова” соціалістично-болшевицька Москва наляяла їм сала за шкуру, тоді вони зняли галас: „орієнтація на Європу!” Тобто: тицьнули пальцем в небо! Але й цього клича не лицювало вже підносити М. Хвильовому, який сам, — крім коротко тривалих зупинок на „новій позиції”, — усе своє життя поклав на Москву, який не мав чести й покидав-дезертирував із рядів Центральної Ради і з рядів УНР, а зберігав гонор і честь та вірно служив Москві і ЦККП(б)У, з Відня вернувшись до них, хоч міг був залишитись в Європі.

Що це було ота „орієнтація на Європу”, дуже влучно характеризує В. Плющ у своїй праці „Правда про Хвильовизм”. „Український народ, — каже автор, — від самого початку большевицької революції знов із чим і з ким він має до діла. Йому не потрібні були запізнені відкриття Хвильового. Коли Хвильовий і купка хвильовистів вели сальонові дискусії про Москву, в той час Москва здириала з українського народу десяту шкіру, загнала майже всю українську національно активну інтелігенцію в концентраційні табори, а українське селянство почала заганяти голодом та екзекуціями в колгоспи. ... Коли Хвильовий і хвильовисти були розчаровані неуспіхами „Великої Жовтневої” та були ображені, що вона не зробила саме їх панами українського народу, а відтиснула їх до льокайської у панському домі, коли вони мріяли „поглиблювати” і „поширювати” революцію, надавали їй азійського або всесвітнього розмаху, продовжували мріяти про комуністичну перебудову світу і „співали відхідну молитву Заходові”, тоді український народ дуже добре знов, що лише шляхом знищення комунізму, шляхом повної ліквідації большевицької системи, шляхом національної революції він добеться своєї волі і долі”.

ДВІ ЄВРОПИ

Далі, що бачимо в Європі ми, Європейці, а що побачив там Хвильовий?

Відповідь на це питання, дасть нам ясну поставу М. Хвильового до Європи і найкраще зясує нам вагу і значіння його клича: орієнтація на Європу!

Європеєць бачить у Європі величезних розмірів, духово глибокого та основного значіння лябораторію-робітню, кузню, у горнилі якої горить незнищальний і творчий дух найстарших культур від Сереземноморя починаючи, через християнство до нині дійшовши. Ця культура діє до нині. Цю культуру християнство, а докладно:

католицтво, Рим, іще збагатив і закріпив її. Європа їй у найважчих кризах, духово-політичних, зберігала і зберігає ці духові багацтва старих культур. Вона зберігає ці багацтва Греції і Риму. Що більше — ці старовинні скарби, спершись на християнстві, стали ще тривалішими; вони тривають і триватимуть, поки триває правдива католицька Христова Церква, яку їй „врати адова не одоліють”. На місце старого упалого Риму прийшла католицька Церква їй вона всю цю духову скарбницю старовини їй досі посідає. Старовинні мови Греції і Риму зберегла католицька Церква, зокрема — латинську традицію. Вся Європа, якої духові скарби промінювали їй промінюють на весь світ, саме їй зберігає цю латинську традицію; яку, такий Гітлер хотів за всяку ціну вилучити, викинути з германської культури, але — дійшов до руїни.

Далі, европеєць у Європі бачить старинні святыни, історичні палати, амфітеатри, де гинули перші визнавці найбільшої Ідеї — Христа; европеєць цікавиться відкопаними старовинними містами. З цієї старовини він вичитує історію, до Христа і по Христі, та їй формує свій світогляд, черпаючи все нові сили їй з науки Отців Церкви Сходу й Заходу. Європеєць у Європі перебуває, у першу чергу, на університетах, у бібліотеках, у архівах, у музеях, у театрах, операх, на симфонічних концертах — усюди знаходить для себе духову поживу і нею живе, діє і нею.

Так розуміє і сприймає Європу европеєць. І не буде злишнім натякнути тут, що не всі ті здобувачі цієї духової Європи жили і живуть у достатках. Велика більшість із них знає, що це таке холод, голод, нестатки...

Що ж побачив, чого шукав, до чого линув дух і серце Хвильового у Європі? Ми знову даємо слово О. Ганові, якого ми їй найбільше цитуємо, бо все, що він про Хвильового написав, написав у тоні приязні і любові: його і свою правду написав.

Ото ж, М. Хвильовий, знову, після „Московських Зад-

рипанок", ставши на „нові позиції", тобто — покаявшись, прибуває в Австрію, до санаторії, на лікування. Як бачимо, то московська влада мала, — у неї нечуваний, але, видно, Хвильовим заслужений, — великий сантимент до Хвильового. По всій тій „літературній дискусії", по „Думках проти течії", по „Московських Задрипанках", московська Чека годиться пустити Хвильового за кордон, в Європу, до санаторії на лікування. Такої ласки і щастя ніхто не дочекався, ні М. Зеров, ні С. Єфремов, ні Матвій Яворський, ні Л. Старицька-Черняхівська, ні Підгайний, ні Влизько, ні Фальківський, ні той же однодумець Хвильового, Микола Куліш. Майже всі, бо крім одного, вони пропали в „нєісхадімой Сібірі", або загинули в підвалах Чека. І це також характеристичний момент! Але, залишімо цю прикру анальгію і ходімо за Хвильовим уже в Європі.

Як виходить із слів О. Гана, то Хвильовий зацікавився і позасанаторійним життям.

„Опинившись за кордоном, — каже О. Ган, — Хвильовий спостерігає, головно в санаторії, де лікувався, в одних випадках доторкання життя туберкульозників, в інших — безжурне, але й беззмістовне вживання часу марнотратського життя.

„Хвильовий ніколи не належав до числа тих, кому дуже імпонують достатки, зовнішня виглада та поверховий позір „високої" культури. Тож його мало захоплював блиск баченого ним уперше „Заходу", що так вавив був творця теорії азіяцького ренесансу своїми духовими вартостями тоді, коли автор тієї теорії сидів на глухому шляху батьківщини, не маючи чим дихати.

„У розкоші нарядів віденських жінок, гостей фешенебельних курортів, у блиску європейських ресторанів та в какафонії джазів Хвильовий відчував внутрішню порожнечу фавстівської цивілізації. 1927 року він не знайшов уже в Європі кабінету чорнокнижника з Вюртембергу, зате частенько натикався на льокалі, в чаду яких формувались ідеї".

Словом, сталося із Хвильовим те, що і з його земляками, пізніше, — як каже О. Ган, — які шукали в Європі „лессінгів та кантів, а знайшли тільки прекрасні парки, чудові автостради, вигідні мешкання з добрими кльозетами й затишні садочки з Гретхен”.

Уважно перечитавши ці ширі рядки О. Гана, ми глибоко зворушені станом бідної душі М. Хвильового і тих його земляків, що в Європі, — крім добрих кльозетів! — нічого путнього вже не знайшли. Добре бодай те, що — не заставши вже більше чорнокнижника з Віртембергії — ще хоч Гретхен побачили. Власне, в тім то й горе, що Хвильовий — і ті його земляки! — не шукали Яснокнижника в Європі, якого з його, Хвильового, країни вигнали, а шукав — і то згідно з навчанням К. Маркса і Ко. — у Європі лише свого чорнокнижника. Не диво, що попав у задуху, чад і до льокалів...

НАШЕ НЕРОЗУМІННЯ ФАВСТА?

Хоч ця тема — ЧОРНОКНИЖНИК із ВІРТЕМБЕРГІЇ — зовсім окрема, глибока й обширна, та, бодай коротко, приходиться зупинитись тут над нею.

Як уважно призадумавшись і в памяті перейдемо всіх наших письменників, критиків, узагалі — мистців слова, і то ті постаті, що виринають понад усіх інших, більших, чи менших, наших мистців слова, — то приходиться ствердити, що всі вони, більше чи менше, захоплювались і захоплюються ФАВСТОМ В. Гете. Як же ж не захоплюватись ФАВСТОМ? Цей твір, це ж „один із найбагатіших символів людини, які колинебудь були створені”,каже один із дослідників ФАВСТА. Справді, чи існує десь якась культурна людина, щоб не читала ФАВСТА? Але ж, чому ті наші мистці слова — крім одиниць! — постійно гонили й гонять за ФАВСТОМ — шаленим, чорнокнижником, магіком, що посягає по зборонене людині, що накладає з дияволом? І таким ФАВСТОМ спов-

нена вся творчість цих наших мистців слова, все шукання їх життєво-творчих шляхів. І — аж дивно стає! — зовсім не беруть під увагу того другого ФАВСТА, що — перейшовши бурхливий час своєї юності, прагнень неможливого, невхопного, викинувши з саду своїх мрій оту буденну людськість, Филимона й Бавкіду, і щойно тоді скаменувшись — покидає шал, магію, диявола і стає зрілим, стає мудрецем, стає на шлях „еволюції містичного захоплення, змагання до абсолюту міри і спокою, змагання до людського, до щоденного людського, покірливо людського”, — як каже сучасний французький критик і фільософ Шарль Моеллер. Ні, цього ФАВСТА, щасливого, спокійного, мудрого, якому — при його смерти — на небі зявляється переображенна Маргарита; який уже більше не кричить надаремне, як у днях юности: „О, мите! зупинися! Ти ж така чудова!”, бо отворилася перед ним ясна вічність: ні, цього ФАВСТА наші бунтівники, романтики зовсім не задають собі труду пошукати.

Чому ж у нас таке діється? Припускаю, думаю, тому, що всі ті наші мистці слова, всі ті безбожні чи лише, деякі, безвірні „Сучасної України”, всі ті бунтівничі критики, що чванькувато, задавацьки заявляють „Я — атеїст!”, просто не хотять бачити, знати того зрілого мудреця ФАВСТА. Їх степова душа захлиснується лише ФАВСТОМ юних днів. Вони знають лише *Triebkraft*, а не *Bildungskraft* ФАВСТА. Далі, ще одна причина їх гонитви за ФАВСТОМ юности, це те, що напевне вони дуже й не пропадають та й не шукають за джерелами, за студіями до ФАВСТА таких, між іншими, авторів-критиків, фільософів, літературознавців — як: *Du Bos (Approximations sur Goethe)*, *H. Lichtenberger*, *H. Loiseau*, *Ch. Moeller* і інших.

А може їм, тим нашим — як і Хвильовий — романтикам, бунтівникам, ніяково захоплюватись, брати собі за зразок ФАВСТА спокійного, зрівноваженого, мудреця? Бо ж цього ФАВСТА їхній учитель Ф. Ніцше назвав: „Культурний філістер”!

ШОВ ЗА СВОІМ НАХИЛОМ...

Був це малий чоловік отої М. Фітільов-Хвильовий. Правдива гуляйпільська вдача, хитка душа, безвірок, недоучка, духовий московофіл; усім своїм духовим життям постійний шукач „нових позицій”, ніколи й ніде „не загрівав довго місця”, розхлябана натура, з великим талантом, який — через брак віри, характеру, світогляду — занапастився.

У всяких устроєво-політичних обставинах життя у нього виринала одна марканта риса: анархістична. Як уважно перечитати всі дотеперішні публікації про М. Хвильового, як переглянути всі матеріали вислуханих про нього доповідей, — яких тут не використано, — то приходиться до одного висновку: анархіст.

І знову тут приходить нам на думку одна анальгія: Ж. Ж. Руссо і М. Хвильовий. Правда, Ж. Ж. Руссо і М. Хвильовий у своїй психольогії лиш декуди зустрічаються. Бо, як знаємо, перший — оминав суспільство, втікав від нього, а другий — навпаки, проникав у суспільство; бодай на скільки нам відомо. Але, ось, зверніть увагу! Ж. Ж. Руссо, який сказав: „Існувати й вичувати”, в одній із своїх фантазій таке пише: „Я не маю іншого правила вести себе, як іти в усім за моїм нахилом без обмежування. Я роблю усе те, що мені підлещує, без ніякого іншого правила, як лише моя фантазія, і без ніякої іншої міри, як лише ота мала сила, що мені осталась”.

Як взяти під увагу життя і шлях М. Хвильового, то це окреслення Ж. Ж. Руссо дуже характерестичне й для М. Хвильового.

Дехто може сказати, що М. Хвильовий, це „плід доби” „овоч часу”. На це приходиться запитатись: хто творить ту „нову добу”, „нові часи”? **Людина!** Вона творить історію й відповідає за неї. Колись католицький фільософ Дж. Б. Віко, XVII-XVIII стол., сказав, що світ природи може знати лише Бог, бо Він цей світ створив.

А людина може знати світ історії, бо ж людина є творцем історії. У наших днях, фільософ співіснування — розуміється з большевизмом! — і передвісник „нової релігії” — можна припускати, бо ясно: коли большевизм здобуде світ і прийде його загальна руїна! — і фільософ теорії „селф-детермінейшн”, Тойнбі, таке саме, повторяючи, слушно твердить: „...людина морально відповідальна за хід історії... усякий упадок, декаденція, це вислід упадку змислу морального”. Коли ж людина, яку висувається, як прapor, твориться з неї ідеольога, а вона усе своє життя ішла безвільно і безопірно за течією доби, не творючи нових і конструктивних духових цінностів, тоді вона й не надається до того, щоб її зараховувати до великих і провідних мужів, великих духів народу; не лицює садити її до Пантеону Прометеїв, як вона Геростратом була.

Микола Хвильовий був тільки й тільки талановитим письменником.

—О—

Для людини віруючої — М. Хвильовий був хиткої вдачі, типічний відступник від Христа. Був він послідовний безвірок. Хоч, інколи, в поетичній формі, й говорючи про Голготу, то лише блузнірство виходить у нього.

Святий Петро тричі вирікся Ісуса Христа, але свою хвилину помилку спокутував усім своїм життям, гірко плакавши і мученичу смерть потерпівши за Христа. І став Першим Намісником Ісуса Христа, святым Христової Церкви.

З історії духового розвитку людськості знаємо багато вольних і невольних Петрів, що вирікались великих, на вірі в Бога спертих ідей, але вони навертались, помилки свої направляли і ставали праведниками Церкви і нації. Згадати б лиш такого шаленого, зухвалого, до огиди непоміркованого своїм життям і творами, своїм хитанням, Оскара Уайлда! Того самого Уайлда, якого

безбожницький, аморальний твір, — необдумано, зрадившись, передучасно свою прилбицю відхиливші, — по-містили наші „модерні” патріоти „Сучасної України” (число 22, рік 1954). Але й він, отой О. Уайлд, бодай під сам кінець свого життя схаменувся, опамятився, лишивши нам один із своїх найкращих творів, під заголовком „Rosa Mystica”, неначе благаючи цим твором у Препорочної Діви Марії ласки заступництва, за бурхливо пройдений шлях його життя.

**

Микола Фітільов-Хвильовий намішав, нахочив, наблофував, набезвірив, „з рушницею за плечима” находився, а вкінці, либонь, спостерігшись, що накоїв зла великого, не направивши того зла, застрілився!

Чи ж можна сьогодні робити з нього національного „святого”?

Взагалі — хтось, десь, колись чував, щоб із дезертира, безхарактерника, зрадника, самовбивника якийсь народ, у давнину чи сьогодні, робив героя, лицаря, ідеольога, прапор до дальшої боротьби за свою волю?

Що це за ментальність, світогляд, переконання усіх таких людей, що такого Хвильового сміють, мають відвагу висувати на героя, на лицаря чести, на ідеольога?

Куди зайшов би народ у своїй боротьбі за свою самостійність, прийнявши собі за прапор Хвильового?

Варто над цими питаннями призадуматись... і залишити Хвильового отим нечисленним його поклонникам, які в цьому мають свою ціль, свої завдання; які — як і Хвильовий до самогубної хвилини! — Україні, крім хаосу, безладдя нічого доброго не дали й не дадуть.

**

Вся людскість християнська, католики й православні, щоденно по всьому світу, перед прийняттям св. Причастя, за священиком мовить слова молитви:

„...не бо врагом Твоїм тайну повім, ни лобзаніє
Ти дам яко Юда, но яко разбойник ісповідаюся
Тебі...”

Розбійник може й святым стати.

Юда ж — на віки окаянний, святым ніхто його не робить; святым він ніколи й не буде, бо — Юда!..

Він сам — не покаяння, а петлю вибрав собі.

Гемпстед, літо 1955.

ЛІТЕРАТУРА:

- Р. Бжеський: Політичні ідеї творів Миколи Куліша,
„Критична Бібліотека” 1955;
- Г. Ващенко: Український Ренесанс ХХ століття, Торонто,
ОНТ., Канада, 1954;
- О. Ган: Трагедія Миколи Хвильового, видавництво Про-
метей;
- Др. Ростислав Єндик: Дмитро Донцов ідеолог україн-
ського націоналізму, Українське
Видавництво, Мюнхен, 1955;
- Р. Задеснянський: Що нам дав Хвильовий?, „Українська
Критична Думка”, 1955;
- о. Василь Мельник: Українські хрестоносці, Мюнхен, 1948.
- Василь Плющ: Правда про Хвильовизм, Спілка Визво-
лення України, Мюнхен, 1954;
- М. Хвильовий і інші: Листи до Арк. Любченка, Обєднан-
ня Українських Письменників СЛО-
ВО, Нью Йорк, 1955.

Ціна \$ 0.50